

Bartha Zoltán

Online közösség vagy offline magány – egy város a jövőből: Netville

Régóta tart a vita, hogy a társadalmi és technológiai innovációk milyen hatást gyakorolnak a közösségekre. Számos szerző jutott arra a következtetésre, hogy az elszaporodó fenyegető jelenségek (társadalmi deviancia, bűnözés, népszaporulat csökkenése stb.) elsődleges oka a hagyományos közösség felbomlása. Durkheim a fokozódó munkamegosztást, Tönnies a megerősödő kapitalizmust, Milgram az urbanizációt kárhoztatta a közös magatartási normákon, hiteken és érzéseken alapuló közösségek felbomlásáért. Megítélésük szerint az említett modernizációs folyamatok eredményeként előállt személytelen és individualista társadalom a nyugati világ hanyatlását mutatja. Mások arra hívták fel a figyelmet, hogy a közösségek nem szűntek meg, csupán megváltoztak, mégpedig azért, mert megváltozott a szerveződési alapjuk. Míg a hagyományos közösségek területi elven szerveződtek, addig – amint arra Fisher szubkulturális elméletében utal – a modern közösségek alapja a közös érdeklődés és értékválasztás. A területileg integrált kapcsolatok helyét tehát a közös érdeklődésre alapozott, területileg szétszórt kapcsolatok hálózatai veszik át. Az olyan technológiai innovációk, mint a számítógépes kommunikáció – érvel a másik oldal – elősegítik a kapcsolati hálózatok kialakulását, és így hozzájárulnak az új közösségek megerősödéséhez.

Hampton dolgozatában azt vizsgálja, hogy milyen hatással van a közösségekre a személyi számítógépek és az Internet elterjedése. Azt a feltételezést akarja igazolni, hogy a számítógépes kommunikáció hozzájárul a társadalmi tőke növekedéséhez, mert növeli a közösségi életben való részvételt és segíti a társadalmi hálózatok kialakulását. Ily módon a szerző is állást foglal a fenti vitában, és inkább azokkal ért egyet, akik hasznosnak, és nem kártékonyak tartják a modern technológiát.

Kulcsfogalmak

A közösségek vizsgálatánál a legtöbb szerzőnél központi szerepet kap a társadalmi tőke. Hampton is nagy jelentőséget tulajdonít neki, ugyanakkor különbséget tesz kötelékes és hálózati társadalmi tőke között. Kötelékes társadalmi tőke alatt azokat az együttműködési normákat és közös viselkedési szabályokat érti, amelyek elősegítik a csoportkohéziót és hozzájárulnak a közösségen belüli szoros kapcsolat kialakulásához. Nézete szerint a hagyományos, területi elven szerveződő közösségek híveire ez a kapcsolati forma jellemző. A hálózati társadalmi tőke ezzel szemben a hálózati közösségek kapcsolatait magyarázza, definíciója szerint a társadalmi hálózatok tagjai között létesülő segítségnyújtási, információs és baráti kapcsolatok összessége. Hampton ezt a definíciót részesíti előnyben, és a későbbiekben, ha társadalmi tőkéről beszél, akkor hálózati társadalmi tőkét kell alatta értenünk.

Amint az előbb elmondottakból is látható, Hampton is (1. még: Fischer, 1975) azt a nézetet vallja, hogy a modern társadalomban az emberek nem területi elven szerveződő csoportokhoz, hanem hálózatokhoz tartoznak. A közösség ebben a felfogásban a különböző erősségű társadalmi kötelekekből álló, a hagyományos határokon átnyúló, és különböző társadalmi keretek között létező támogató kapcsolatok hálózata. Ezt a kapcsolati hálót a társadalmi tőkével írhatjuk le. A közösséget az egyes személyek közötti kapcsolatok együttese adja, viszont a kapcsolat minőségét, a „közösség erejét”, a társadalmi tőke írja le. Annál erősebb egy közösség, minél több társadalmi tőkét hordoz. A pótlólagos társadalmi tőke létrehozása az új társadalmi kötelekek létrehozási, megtartási és megerősítési képességétől függ. Ezt a képességet a számítógépes kommunikáció javíthatja.

A számítógépes kommunikáció sajátosságából fakad, hogy alkalmas mind a helyi, mind a távoli kapcsolatok építésére. A két kötelektípus együttesét, a helyi és a távoli kapcsolat összességét, mégpedig azokat, amelyeket a számítógépes kommunikáció segít elő, Hampton glocalizációnak nevezi. Ebben a fogalmi keretben a glocalizáció alapvető szerepet játszhat az új, hálózati közösségek megerősödésében.

Előzmények

A közösségekről, a társadalmi tőkéről és az új technikai vívmányokról szóló vitát alaposan megeléjénkítette Putnam, aki egy 2000-ben kiadott összefoglaló tanulmányában rámutatott, hogy a XX. század utolsó harmadában érzékelhetően csökkent a társadalmi tőke az Egyesült Államokban. Ennek okaként két tényezőt jelölt meg: a generációváltást, illetve egy új technikai vívmány, a televízió elterjedését. A televízió hozzájárult a szabadidős tevékenységek individualizálásához, elszakította az egyént a közösségtől és otthon-centrikussá tette az emberek életét. Többen hasonló szerepet tulajdonítanak a számítógépnek és az Internetnek is (Kraut és társai, Nie és Erbing), mások viszont a számítógépes kommunikáció közösségteremtő erejét hangsúlyozzák (Rainie, Cole). Erről részletesebben lásd Molnár Szilárd Információs társadalom és a társadalmi kapcsolatok csoportszintű tőkéjének válsága című cikkét az Információs Társadalom folyóirat 2001/1. számában

A felmérés körülményei

Hampton célja az volt, hogy bebizonyítsa, hogy a (szélessávú) számítógépes kommunikáció jótékonyan hat a társadalmi tőke növekedésére, ezáltal elősegíti a helyi és a távolsági kapcsolatok létrejöttét, illetve elmélyülését, azaz a számítógépes kommunikáció közösségteremtő és – megtartó erővel bír. A vizsgálat terepül Netville választotta, egy kísérleti lakóközteret Toronto elővárosában. 1996-ban több számítástechnikai és telekommunikációs cég elhatározta, hogy egy közös, nem profitorientált vállalkozás keretében egy teljesen behálózott, szélessávú elérést biztosító (10 Mbps), korszerű multimédiás szolgáltatásokat kínáló lakónegyedter hoznak létre. Ennek eredményeként épült fel Netville, amely 109 lakásából 64-et kötöttek rá a helyi szélessávú hálózatra, és az ott lakóknak Internet hozzáférést, helyi videofon elérést, elektronikus zenei, egészségügyi, banki, kereskedelmi, könyvtári szolgáltatáso-

kat kínáltak ingyen. A projekt finanszírozói később elfordultak a programtól, így az addigi ingyenes szolgáltatásokat 1999-ben megszüntették, és ennek tudható be az is, hogy 45 háztartást soha nem kapcsoltak rá a hálózatra.

A szerző beköltözött Netville egyik lakásába, személyesen részt vett a közösség számos összejövetelén, és nyomon követte a közösen kezdeményezett akcióikat. Így a dolgozat egy részét a közösség etnográfiai vizsgálatából származó adatok teszik ki. De a meghatározó szerepet a statisztikai módszerek játsszák. Igen részletes kérdőíves felmérést végeztek, személyes kikérdezést alkalmazva számítógépes segédlettel, amely során a körzet valamennyi háztartásának egy-egy felnőtt tagját felkeresték. Az elképzelés az volt, hogy a behálózott és hagyományos háztartásokat összehasonlítva mutatnak rá a szélessávú számítógépes kommunikáció sajátosságaira. Végül a háztartások 62%-tól sikerült értékelhető adatokat begyűjteni.

Netville-i kiválasztásának, valamint az alkalmazott módszernek számos előnye van. Mivel egy helyen lehetett megfigyelni a behálózott és hagyományos háztartásokat, ráadásul, mivel kezdetben az épített mindenkinnek megígérte a kapcsolatot, így teljesen véletlenszerűen alakult, hogy végül kinek állt rendelkezésre a szolgáltatás, és kinek nem, ez kiváló lehetőséget kínált az objektív összehasonlításra. A sokoldalú statisztikai elemzés több új elemre világított rá. Ugyanakkor a szabályos mintavétel hiánya aggodalomra adhat okot. Ezeket az aggodalmakat a szerző azzal igyekezett oldani, hogy egy részletes elemzést végzett, amelyben kimutatta, hogy az egyetlen tényező, amelyben a beköltözöttek szignifikánsan különböznek a kanadai átlagnépességtől, a jövedelmi viszony: a beköltözöttek átlagjövedelme a kanadai magas jövedelműek átlagának felelt meg. Ezen kívül a szerző saját megfigyeléseire hivatkozva azt állítja, hogy a kérdőívre értékelhető választ adók, illetve a nem válaszolók között nincs olyan különbség, ami torzítaná az eredményeket. Ezt természetesen aligha lehet ellenőrizni

Eredmények

Hampton vizsgálódásai és eredményei három részre oszthatóak. Egyrészt megvizsgálta a szélessávú számítógépes kommunikáció hatását a távolabbi kapcsolatokra, másrészt a helyi kapcsolatokra, végül pedig a helyi közéleti aktivitásra gyakorolt hatásukat. Az első kettő esetében elsősorban statisztikai módszereket alkalmazott (regressziószámítást, illetve az eredmények tesztelésére hipotézisvizsgálatokat), az utóbbinál pedig főleg etnográfiai, leíró jellegű módszereket.

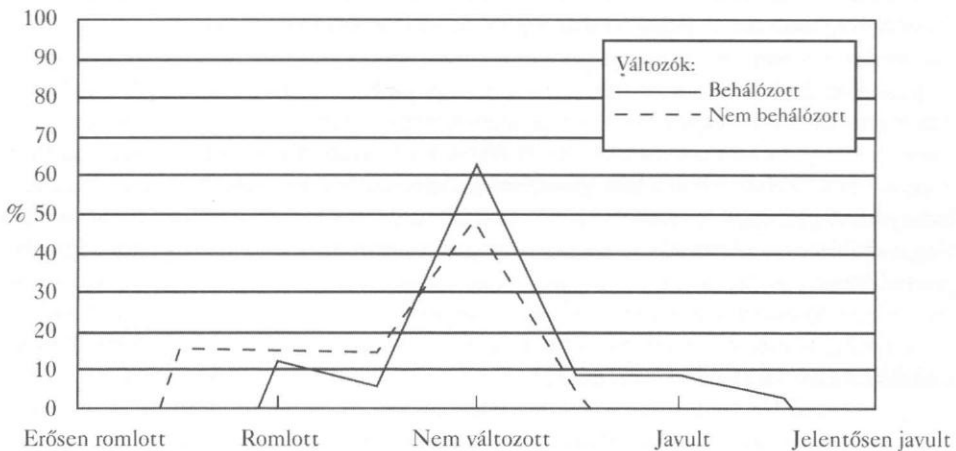
Távoli kapcsolatok és a számítógépes kommunikáció

Általános meggyőződés szerint a számítógépes kommunikáció elsősorban a távolabbi kapcsolatokra van jótékony hatással. A távolság növekedésével a személyes kapcsolatoknak idő- és költségkorlátai vannak. Telefonos kapcsolat esetén az időkorlát eltűnik, viszont a távolsági hívások költsége továbbra is jelentős akadályt jelent. Számítógépes kommunikációt alkalmazva mind az idő-, mind a költségkorlátoktól megszabadulhatunk, ezért jogosan feltételezhetjük, hogy ez a kommunikációs mód kedvez a leginkább a távolabbi kapcsolatoknak. Ezen túlmenően, a hálózati közösségek eseté-

ben is ezeknek a kötelékeknek van a legnagyobb szerepe (mivel az azonos érdeklődési körrel rendelkezők hálózatai nem korlátozódnak a közvetlen lakókörzetre), szemben a hagyományos szemlélettel, amely a helyi kapcsolatokat tekinti elsődlegesnek. A kérdés vizsgálata tehát rendkívül fontos.

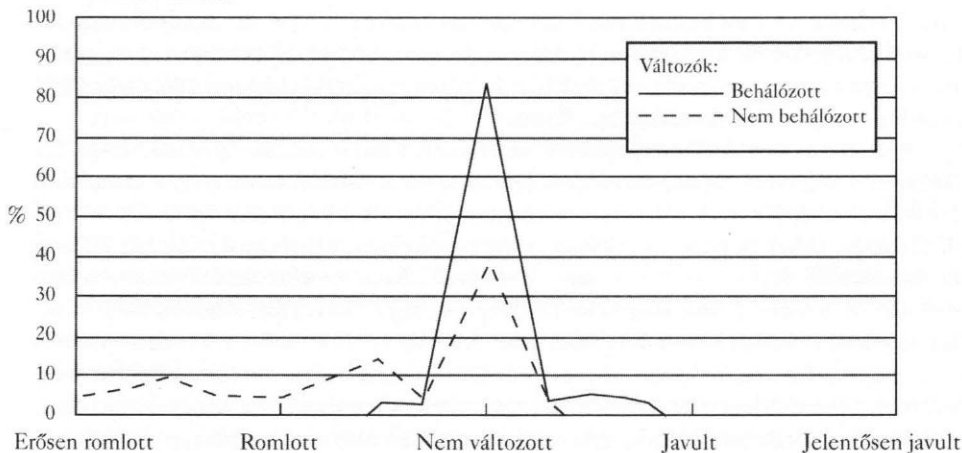
A felmérés kérdései a kapcsolatok két típusára vonatkoztak. Egyrészt vizsgálták a kölcsönös segítségnyújtás, támogatás intenzitását, másrészt felmérték a társadalmi kapcsolatok alakulását. A kölcsönös segítségnyújtást és a kapcsolatokat a rokonok és a barátok esetében vették számításba, a kapcsolatokat a távolság alapján három csoportba sorolták: 50 kilométeren belüli, 50 és 500 kilométer közti és 500 kilométernél távolabbi. A kérdések arra vonatkoztak, hogy a megkérdezettek érzékelték-e változást az imént felsorolt kapcsolataikban a Netvillebe való költözést követően. A változásokat egy ötfokozatú skálán lehetett értékelni (erőteljesen romlott, romlott, nem változott, javult, jelentősen javult). A magyarázó változók között a behálózott-nem behálózott változó mellett még figyelembe vették az életkort, a nemet, a képzettséget, és a beköltözés óta eltelt időt.

1. ábra: A közepes távolságú (50-500 km), kölcsönös segítségnyújtási kapcsolatokban érzékelt változás.

Négy hipotézist fogalmaz meg a szerző, ezekből hármat igazol is, egyet pedig elvet. Az első szerint az ingyenes, 24 órás elérést biztosító szélessávú kapcsolat növeli a társadalmi kapcsolatok intenzitását. A kapott eredmények ezt alátámasztják. A behálózott háztartások 67,6 %-a számolt be változatlanyságról vagy erősödésről társadalmi kapcsolataik szintjében, míg a nem behálózottaknál csupán 45%. Igaz, hogy a behálózottság mellett a kapcsolati intenzitást az életkor és a képzettség is szignifikánsan befolyásolja, valamint a netville-i esetben sajátosan az állapítható meg, hogy míg a szélessávú hozzáférés nélküli háztartások esetében visszaesés tapasztalható a társadalmi kapcsolatok intenzitálásában, addig a behálózott háztartások esetén inkább a változatlanúság jellemző, amit az elköltözés ténye magyaráz, de a hipotézis ettől még elfogadható. Elveti viszont az a feltevését, hogy minél távolabbi egy társadalmi kapcsolat, annál jelentősebb a kapcsolati intenzitás növekedése a szélessávú számítógépes kommunikáció használatánál.

2. ábra: A közepes távolságú (50-500 km), kölcsönös segítségnyújtási kapcsolatban érzékelt változás.

Harmadik hipotézise szerint a kölcsönös segítségnyújtási kapcsolatok intenzitásában még a társadalmi kapcsolatokénál is erőteljesebb növekedés érhető el a széles-sávú kommunikáció révén. Amint a felmérésből kiderült, a társadalmi kapcsolatok alakulásában már a behálózottság az egyetlen magyarázó változó, szemben az iménti három determinálóval, tehát a hipotézis elfogadható. A beköltözést követően a behálózott lakók 79%-a nem érzékelt változást, vagy pedig erősödést tapasztalt a kölcsönös segítségnyújtási kapcsolataiban, a nem behálózottaknál ez az arány csupán 50%. Végezetül egy érdekes jelenségre derít fényt a vizsgálat: a szélessávú számítógépes kommunikáció elsősorban a közepes távolságú (50 és 500 kilométer közötti) kapcsolatok elmélyülésének kedvez. Ez tehát az a kör, amelyek létrehozásában, megtartásában, valamint elmélyítésében a számítógépes kommunikáció a legnagyobb segítségünkre lehet.

Lakókörzet társadalmi tőkéje

Korábbi kutatások kimutatták, hogy amennyiben egy lakókörnyezetben sok lehetőség van a társadalmi interakcióra, az kedvez a társadalmi tőke képződésének (Brunson, Kuo és Sullivan). A modern építészet ezért törekszik közösségi terek kialakítására, de a számítógépes kommunikációs is egy ilyen közös, az interakcióra lehetőséget teremtő csatorna lehet.

Akárcsak az előbbi vizsgálatnál, itt is figyelembe vették a hálózati kapcsolat mellett a nemet, az életkort, a képzettséget és a beköltözés óta eltelt időt. A megkérdezettek kaptak egy listát, amelyen az összes lakókörzetükben élő felnőtt szerepelt, és nyilatkozniuk kellett, hogy kiket ismernek fel a nevük alapján, kikkel szoktak rendszeresen beszélgetni (személyesen, telefonon, vagy e-mailen), és kiket láttak vendégül az elmúlt fél év során. Ismételten a behálózott és nem behálózott háztartások adatainak összehasonlításán alapul a vizsgálat. A vizsgálatok megerősítették, hogy egy behálózott lakókörzetben a lakók intenzívebben vesznek részt a közéletben. Átlagosan háromszor annyi társuk nevét ismerték fel, kétszer annyival beszéltek, és 50%-al többet láttak vendégül a behálózott lakók, mint a nem behálózottak. Beigazo-

1. táblázat: A behálózott és nem behálózott lakosok helyi kötelékei átlagos számának összehasonlítása.

		Átlag	Std. Dev.
Ismeri a nevét	Behálózott	25.2. ⁰⁰⁰	18.8
	Nem behálózott	8.4. ⁰⁰⁰	4.6
Rendszeresen beszélget vele	Behálózott	6.4. ⁰⁶¹	7.2
	Nem behálózott	3.2. ⁰⁶¹	2.9
Meglátogatta az elmúlt 6 hónap során	Behálózott	4.8. ¹⁴⁷	4.5
	Nem behálózott	3.2. ¹⁴⁷	3.1

A kitévőben p-értékek szerepelnek (ANOVA)

(N: Behálózott: 36 - Nem behálózott: 20)

Std. Dev. = standard deviation - átlagos eltérés

lódott az a hipotézis is, hogy a behálózott háztartásokban élőknek több, változó mélységű kapcsolatuk van a lakókörzeten belül, illetve az, hogy az ő kapcsolati hálójuk lényegesen sűrűbb, mint a nem kapcsolódottaké. A kapcsolati háló sűrűségét a ténylegesen kialakult, és az adott lakókörzetben maximálisan lehetséges kapcsolatok hányadosaként definiálja a szerző. A felmérés alapján az is igazoltnak tűnik, hogy a számítógépes kommunikáció nem veszi át a többi kommunikációs forma szerepét, hanem egy új csatornaként társul a már meglévőkhöz. A számítógépes kapcsolattal rendelkezők átlagosan ötször olyan gyakran beszéltek telefonon a lakókörzetbeli társaikkal, mint a nem behálózott szomszédai. A szélessávú számítógépes kommunikáció nemcsak több kapcsolat kialakításának kedvez, hanem abban is segít, hogy egyszerre több emberrel tartsunk fenn aktív, tehát rendszeres kommunikáción alapuló kapcsolatot.

A fenti feltételezéseket alátámasztó regressziós függvényekben a behálózottság, mint magyarázó változó mindig megjelent. Mellette viszont gyakran a beköltözés óta eltelt idő is szignifikáns szerepet játszott. Ez teljesen érthető, hiszen bizonyos időre szükség van ahhoz, hogy az új lakók beilleszkedjenek a környezetükbe, új ismeretségekre tegyenek szert. Gyakorlatilag azt mondhatjuk, hogy egy behálózott lakókörzetben a számítógépes kommunikáció abban segít, hogy az új lakók sokkal hamarabb be tudjanak illeszkedni. Ne feledjük ugyanakkor, hogy mindezek a kedvező közösségi hatások azzal a feltétellel érvényesülnek, hogy a teljes körzet rendelkezik számítógépes kapcsolattal, és létezik egy közös, virtuális fórum, ahol a lakók kommunikálhatnak egymással. Netville-ben a fórum szerepét a közös levelezőlista töltötte be.

Összehangolt fellépés

Hampton két esetet említ, amikor a lakók közösen, összehangoltan léptek fel, közös érdekeik védelmében. Először az építési hiányosságok, a lakásokkal kapcsolatos elégtelenségek miatt, később az ingyenes számítógépes szolgáltatások leállítása-
kor került sor közös fellépésre. Mindkét esetben nagy szerepet játszott a körzeti számítógépes kommunikációs hálózat. A levelezőlista segítségével sokkal könnyebben meg lehetett szervezni a tiltakozókat, lényegesen kevesebb időt kellett fordítani az agitációra, és az információáramlás is sokkal gördülékenyebb volt. Az építővállalat elleni fellépésben igen sikeresek voltak a lakók, a vállalatra nagy nyomás nehezedett (ez részben annak is köszönhető, hogy a projekt iránt a kezdetektől fogva élénken érdeklődött a média), és így gyorsan engedelményekre kényszerült. Amikor viszont az ingyenes számítógépes hálózat üzemeltetője bejelentette a szolgáltatások visszavoná-

sát, a gyors akciókkal semmire sem mentek a lakók. A cég nem engedett, és hamarosan kiderült a virtuális szervezkedés gyengéje is: igazi vezéregénység hiányában egy idő után kifulladások, tiltakozások, a lakók úgy érezték, hogy egyedül maradtak, s a lakóközösségbeli társaik nem igazán támogatják őket.

Összegzés

Hampton elveti a közösségek hagyományos értelmezését, helyette az individuális, hálózati közösségek és a számítógépes kommunikáció kölcsönhatását vizsgálja. Érvelésében átveszi azt az elméletet, mely szerint a számítógépes kommunikáció csökkenti a távolabbi kapcsolatok idő- és költségigényét, és bizonyítja, hogy a számítógépes kommunikáció nem veszi át a többi kommunikációs forma szerepét, hanem új csatornaként kapcsolódik a meglévőkhöz.

Az a megoldás, hogy egy újonnan létesült lakókörzetet vizsgál, bizonyos esetekben szerencsétlenül befolyásolta a felmérések eredményeit. Így nem csak a behálózott és kapcsolat nélküli háztartások közötti eltérések hatását mérte, hanem azokat a jelenségeket is, amelyek az új lakókörnyezetből és a költözésből származtak. Fontos megjegyezni, hogy a helyi kapcsolatok és akciók esetén döntő jelentősége volt a körzeti levelezőlistának, illetve annak a ténynek, hogy azt a lakók többsége olvasta. Már meglévő lakókörzetekben meglehetősen nehéz lenne ezt a helyzetet reprodukálni. A kísérleti jelleg és a teljesen új lakóközösség fontos szerepet játszott a történetekben. A projekt az átlagosnál lényegesen nagyobb médiafigyelmet kapott, ami befolyásolhatta az események lefolyását. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy itt egy teljesen új helyi közösség formálódását követhettük nyomon. Kérdéses, hogy egy már létező közösségre milyen hatást gyakorol egy ilyen számítógépes kommunikációs megoldás.

Mindezek ellenére a dolgozat nagy érdeme, hogy bizonyítékokat szolgáltat a számítógépes kapcsolat közösségteremtő hatására. Megmutatja, hogy hozzájárul a távolabbi kapcsolatok elmélyítéséhez, és segíti az élénkebb közösségi részvételt. Ezáltal fontos érvként szolgálhat a technológiai innovációk közösségekre gyakorolt hatásáról szóló vitákban.

IRODALOM

Keith N. Hampton (2001): *Living The Wired Life in The Wired Suburb: Netville, Glocalization and Civil Society*; Doctoral Dissertation (<http://web.mit.edu/knh/www/downloads/khampton01.pdf>)

Bartha Zoltán:

1977-ben született Marosvásárhelyen; később Magyarországra költözött. 2000-ben végezett a Miskolci Egyetemen, a Gazdaságtudományi Kar gazdálkodási szakán, közvetlenül az egyetem befejezése után, doktoranduszként a Miskolci Egyetem Világgazdaságtani és Összehasonlító Gazdaságtani Tanszékére került. Jelenleg, a PhD. program keretében, a transznacionális vállalatok tudásmenedzsmentjében megfigyelhető sajátosságok elemzésével foglalkozik, korábban a digitális városok gazdasági vizsgálatát kutatta.